ISSN: 2383-3483; Journal of Police Medicine. 2021;10(3):197-208

Journal of Police Medicine

Journal Homepage: http://jpmed.ir/

Original Article Open Access

Presenting a Conceptual Model of Criminal Cognitive-Perceptual Structures in Cybercriminals Based on Their Life Narrative Analysis

Azam hadi khameneh[1], khadijeh Abolmaali Hoseini[2*], Abdolmajid Bahreyniyan[3]

[1] PhD Student in Psychology, Department of General Psychology, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.
[2] Associate Professor, Department of General Psychology, Central Tehran Branch, Roodehen Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.
[3] Professor, Department of General Psychology, Central Tehran Branch, Shahid Beheshti University, Islamic Azad University Tehran, Iran.

ABSTRACT

AIMS: The aim of this study is to present a conceptual model of criminal cognitive-perceptual structures in cybercriminals based on their life story analysis. These structures refer to the choices of the individual, and in the case of criminals, the decision to commit a crime is influenced by these thoughts and their values.

MATERIALS & METHODS: This study was a qualitative study using life narrative analysis with a pluralistic approach. The statistical population consisted of 23 cybercriminals arrested by FATA Police in 2018 and 2019. Semi-structured interviews were used to collect data and McAdams (2001) narrative analysis interview was used to collect individuals' life narratives. Data analysis was performed according to Strauss and Corbin coding instructions.

FINDINGS: In the studied cybercriminals, cognitive-perceptual structures in different psychological domains, coping styles, insight, identity style, defense mechanisms to justify crime on criminal attitudes as the main causes of occurrence were found to be effective in occurring and maintaining criminal behavior.

CONCLUSION: The results of the present study showed that maladaptive cognitive-perceptual structures can exist that may not even cross the threshold of mental illness, but affect guilt and create or perpetuate criminal behavior. Criminals have a special kind of thinking by which they formulate and interpret the thoughts and perceptions they have of their environment and thereby give them meaning.

KEYWORD: Cognitive-Perceptual Structures, Cybercriminals, Conceptual Model, Life Narrative Analysis.

How to cite this article:

Hadi khameneh A, Abolmaali Hoseini K, Bahreyniyan A. *Presenting a Conceptual Model of Criminal Cognitive-Perceptual Structures in Cybercriminals Based on Their Life Narrative Analysis.* J Police Med. 2021;10(3):197-208.

***Correspondence:**

Address:Roodehen, Shahid Motahari Blvd., University Complex, Roodehen Branch, Faculty of Psychology
Tel: 76509814
Fax : 76509814
Mail: sama.abolmaali@gmail.com

Article History:

Received: 25/08/2020
Accepted: 05/12/2020
ePublished: 06/07/2021

Copyright © 2021, Journal of Police Medicine | This open access article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

[Downloaded from jpmed.ir on 2026-11-13]

[DOR: 20.1001.1.22286241.1400.10.3.5.9]
[DOI: 10.30505/10.3.197]

ISSN: 2383-3483; Journal of Police Medicine. 2021;10(3):197-208

مجله طب انتظامی

وب‌سایت مجله: http://jpmed.ir/

مقاله اصیل

دسترسی آزاد

ارائه مدل مفهومیِ ساختارهای شناختی- ادراکی جرم‌زا در مجرمان سایبری بر اساس تحلیل روایت زندگی آنان

اعظم هادی خامنه[1]، خدیجه ابوالمعالی الحسینی[2*]، سیدعبدالمجید بحرینیان[3]

۱. دانشجوي دکتري روان‌شناسي، گروه روان‌شناسی عمومی واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۲.دانشیار،گروه روان‌شناسی عمومی واحد تهران مرکزی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۳. استاد، گروه روان‌شناسی عمومی واحد تهران مرکزی، دانشگاه شهید بهشتي، دانشگاه آزاد اسلامي، تهران، ایران.

چکیده

اهداف: هدف مطالعه حاضر ارائه مدل مفهومیِ ساختارهای شناختی-ادراکی جرم‌زا در مجرمان سایبری بر اساس تحلیل روایت زندگی آنان است. این ساختارها به انتخاب‌های فرد، اشاره دارد و در مورد مجرمان، تصمیم به ارتکاب جرم تحت تأثیر این افکار و ارزش‌های آنان است.

مواد و روش‌ها: مطالعه حاضر از نوع کیفی با رویکرد کثرت‌گرا و با به‌کارگیری روش نظریه داده بنیاد انجام گرفت. جامعه آماری را ۲۳ نفر از مجرمان سایبری که در سال‌های ۹۷ و ۹۸ توسط پلیس فتا دستگیرشده بودند، تشکیل دادند. برای جمع‌آوری داده‌ها از مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته و برای گردآوری روایات زندگی افراد از مصاحبه تحلیل روایت مک آدامز (۲۰۰۱) استفاده شد. تجزیه‌وتحلیل داده‌ها بر اساس دستورالعمل‌های کدگذاری استراوس و کوربین انجام گرفت.

یافته‌ها: در مجرمان سایبری موردمطالعه، ساختارهای شناختی- ادراکی در حوزه‌های مختلف روانی، سبک-های مقابله‌ای، بینش، سبک هویت، سازوکارهای دفاعی برای توجیه جرم بر نگرش‌های مجرمانه به‌عنوان علل اصلی در بروز و حفظ رفتار مجرمانه مؤثر شناخته شدند.

نتیجه‌گیری: نتایج مطالعه حاضر مشخص کرد که ساختارهای شناختی- ادراکی ناسازگارانه‌ای می‌توانند وجود داشته باشند که حتی ممکن است از آستانه بیماری روانی عبور نکنند، اما بر مجرمیت تأثیرگذار باشند و رفتار مجرمانه را به وجود آورند یا گسترش دهند. مجرمان، نوع خاصی از تفکر رادارند که به‌وسیله آن پنداشت‌ها و برداشت‌هایی را که از محیط خوددارند، تنظیم و تفسیر می‌کنند و بدین‌وسیله، به آن‌ها معنی می‌دهند.

کلیدواژه‌ها: ساختارهای شناختی- ادراکی، مجرمان سایبری، مدل مفهومی، تحلیل روایت زندگی

نحوه استناد به این مقاله:

Hadi khameneh A, Abolmaali Hoseini K, Bahreyniyan A. *Presenting a Conceptual Model of Criminal Cognitive-Perceptual Structures in Cybercriminals Based on Their Life Narrative Analysis.* J Police Med. 2021;10(3):197-208.

نویسنده مسئول:

آدرس: - رودهن، بلوار شهید مطهري، مجتمع دانشگاهي واحد رودهن، دانشکده روان‌شناسي

تلفن: ۷۶۵۰۹۸۱۴

فاکس: ۷۶۵۰۹۸۱۴

پست الکترونیک:

sama.abolmaali@gmail.com

تاریخچه مقاله:

دریافت: ۱۳۹۹/۰۶/۰۴

پذیرش: ۱۳۹۹/۰۹/۱۵

چاپ: ۱۴۰۰/۰۴/۱۵

Copyright © 2021, Journal of Police Medicine | This open access article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

[Downloaded from jpmed.ir on 2026-11-13]

[DOR: 20.1001.1.22286241.1400.10.3.5.9]

[DOI: 10.30505/10.3.197]

مقدمه

انسان عصر حاضر، افزون بر دنیای فیزیکی، که از زمان خلقت خود با آن مأنوس بوده و با شرایط و مقتضیات آن خو گرفته، به دنیای جدیدی به نام فضای سایبر پا گذاشته که از ویژگی‌های متمایزی برخوردار است [۱]. در فضای سایبر؛ سرعت بسیار بالای وقوع جرم، ناشناخته بودن مجرمان، حجم بالای جرائم، پایین بودن هزینه ارتکاب جرائم، فراملی یا جهانی بودن این جرائم، قبح اخلاقی اندک، دارای حیثیت عمومی و خصوصی بودن، پیچیدگی خاص، دشوار بودن تعیین صلاحیت کیفری، دشوار بودن کشف بزهکار و غیره، مشهود است [۲]. ازجمله ویژگی‌های مشابه مجرمان سایبری می‌توان به ضریب هوشی و مهارت‌های فنی بالا اشاره کرد [۳]. در مطالعه‌ای مشخص‌شده که بین ویژگی‌های مجرمان سایبری، محیط و موفقیت آن‌ها و شیوه عمل با عناصر شناسایی‌شده از قبیل هوش بالا، ویژگی‌های شخصیتی، مهارت-های اجتماعی پایین، مهارت‌های فنی بالا و وابستگی به اینترنت رابطه وجود دارد [۴].

در بررسی ویژگی روانی هکرها، بیشتر این مجرمان، حالت-هایی از کمبود عاطفی و بی‌ثباتی روانی داشته‌اند و همین مسئله بیشترین دلیل روی آوردن آنان به پورنو گرافی در فضای سایبر بوده است تا از این حالات منفی خود خارج گردند [۵]. نتایج یافته‌های تحقیق دیگری نیز این نتایج را تأیید می‌نمایند که برای برخی مجرمان دسترسی به این تصاویر در اینترنت، به‌عنوان مکانیسمی برای رهایی از وضعیت‌های سخت روانی بوده است [۶]. در تحقیقی مشخص‌شده که هکرها معمولاً افرادی برانگیخته و بی‌توجه به نتایج کارشان هستند. به‌سرعت عصبانی می‌شوند، در برخورد با دیگران احساس خصومت دارند، دارای عقاید و باورهای خشک هستند و با به‌کارگیری رفتارهای تهاجمی سعی دارند تا تصور قدرتمندی از خودشان بیابند. این افراد نسبت به دیگران احساس همدردی کمی دارند [۷]. در تحقیق دیگری برخی از ویژگی‌های مزاحمان سایبری چنین برشمرده شده است که این افراد غالباً دارای جنون شیفتگی، وسواس فکری عشقی و وسواس فکری ساده هستند. افراد با جنون شیفتگی، تمایل دارند که حس کنند فردی را که مورد آزار قرار می‌دهند، عاشق آن‌ها شده است. این افراد (بزهکار) معمولاً زن هستند. افراد گروه دوم، معمولاً عقیده دارند که قربانیانشان به آنان متمایل هستند. این افراد به دنبال شهرت بوده و معمولاً مرد هستند. گروه سوم، ویژگی افرادی است که با قربانی سابقاً رابطه داشته‌اند که این رابطه می‌تواند رابطه‌ای شخصی یا شغلی باشد. این افراد ممکن است زن یا مرد باشند [۸].

به‌طورکلی عمده علل تمایل ارتکاب به جرائم سایبری را با عنایت به رایج‌ترین جرائم سایبری می‌توان بدین‌صورت برشمرد: پاسخ به گرایش‌های درونی، کنجکاوی-لذت طلبی (شامل شیفتگان سایبری، بی‌آزاران سایبری، چیره گران و برتری‌طلبان سایبری و بازی‌انگاری سایبری)، طمع‌ورزی و کسب منافع مالی، انتقام‌جویی، انگیزه جنسی، باورهای ایدئولوژیک [۹].

با توجه به تحقیقات مذکور به نظر می‌رسد عوامل علّی و زمینه‌ساز متعددی برای مجرمان سایبری وجود دارد؛ از جمله عوامل زیستی، ژنتیکی و محیطی، عوامل روان‌شناختی مانند خصوصیات شخصیتی و حساسیت به اضطراب و هیجان و عوامل دیگری همچون فقر، ازدست‌داده یا طلاق والدین، سابقه بیماری‌های روان‌شناختی در والدین، عزت‌نفس کم، تجارب آسیب‌زا و محیط خانوادگی آشفته که می‌توانند زمینه‌ساز بروز جرم شوند [۱۵-۱۰].

با عنایت به تحقیقات انجام‌شده ملاحظه می‌گردد برخی از ویژگی‌ها در مجرمان سایبری در علل ارتکاب به جرم آنان مؤثرند. به‌عبارت‌دیگر بخشی از ساختارهای شناختی- ادراکی جرم‌زا با انتخاب‌هایی که افراد انجام می‌دهند، رابطه دارند. ساختارهای شناختی- ادراکی جرم‌زا اصطلاح چتر مانندی است که شامل شکل‌های خاصی از رویدادهای ذهنی ازجمله ارزش‌ها، باورها، عقلانی سازی و گرایش‌های هیجانی هستند و رابطه بین استانداردهای اخلاقی و رفتار شخصی را تضعیف می‌کنند که منجر به ایجاد و گسترش رفتارهای جرم‌زا می‌شوند. این موارد در بیشتر تئوری‌های رفتار جنایی ازجمله تئوری‌های خرده‌فرهنگی، بی-هنجاری، ارتباط متمایز و برچسب‌زنی و تئوری بازبینی‌شده جرم، موردتوجه قرارگرفته‌اند. بیشتر تئوری‌های رفتار مجرمانه، بر نگرش‌های مجرمانه به‌عنوان علل اصلی در بروز و حفظ رفتار مجرمانه تأکیددارند و فرض می‌کنند که مجرمان نوع خاصی از تفکر رادارند که رفتار مجرمانه را به وجود می‌آورد یا گسترش می‌دهد؛ به‌عبارت‌دیگر افکار انحرافی منجر به اَعمال انحرافی مجرمانه می-شود [۱۷،۱۵]. ساختارهای شناختی- ادراکی افراد منجر به شکل-گیری شخصیت، سبک‌های مقابله‌ای با مشکلات، مکانیسم‌های دفاعی برای توجیه جرم، بینش نسبت به جرم و قربانی و غیره در فرد می‌گردد و در مورد مجرمان، تصمیم به ارتکاب جرم تحت تأثیر این افکار و ارزش‌های آنان است. متخصصانی که با مجرمان کار می‌کنند معتقدند مجرمانی که در زندگی اصرار بر ارتکاب جرم‌دارند، مجموعه متمایزی از باورهای اخلاقی دارند و این ساختارهای شناختی-ادراکی برای عقلانی سازی و ارتکاب مجدد فعالیت‌های مجرمانه به کار می‌روند [۱۸،۱۹].

فضای سایبر به‌واسطه ویژگی‌های خاص خود، معادلات شناسایی را برای مأمورین تحقیق پیچیده کرده است. از سوی دیگر در مقابله با جرائم ناشی از این فضا، ابزارهای سنتی تحقیقاتی به-شدت ناکارآمد و فاقد اثربخشی لازم می‌باشند. لذا به‌منظور پی-جوئی جرائم سایبری نیاز به تدابیرِ روزآمد است. در چند سال اخیر و با افزایش جرائم سایبری، ذهن پژوهشگران عرصهٔ جرم‌شناسی فضای سایبر و مأمورین تحقیق واحد پلیس سایبری به فنون ترسیم نیم‌رخ شخصیتی معطوف شده است. بنابراین در صورتی امکان پیشگیری از جرم و برخورد مناسب با مجرم باکیفیت دقیق-تری وجود دارد که بتوان رفتار مجرمان را در فضای سایبر شناسایی کرد. رفتارشناسی تجربه مجرمان در فضای سایبر در سال‌های اخیر موردتوجه محققان و نهادهای پلیسی بسیاری از کشورهای توسعه‌یافته جهان قرارگرفته است، بنابراین ضرورت تحلیل روایت زندگی مجرمان سایبری در این تحقیق برای پلیس یا نهادهایی که به دنبال شناخت و درک رفتار مجرمان در فضای سایبر هستند، مفید است. در این راستا مطالعه حاضر درصدد است که به شناسایی ساختارهای شناختی- ادراکی جرم‌زا در مجرمان سایبری بپردازد.

[Downloaded from jpmed.ir on 2026-11-13]
[DOR: 20.1001.1.22286241.1400.10.3.5.9]
[DOI: 10.30505/10.3.197]

مواد و روش‌ها

مطالعه حاضر در چهارچوب رویکرد کیفی و با استفاده از تحلیل روایت زندگی مجرمان سایبری با رویکرد کثرت‌گرا و با به‌کارگیری روش نظریه داده بنیاد انجام شد. در مرحله اول تحقیق از مطالعات کمی و هم از مطالعات کیفی به‌عنوان منبع داده استفاده شد. در این مرحله به بررسی ایده‌ها، ذهنیات، رویکردها، نتایج و یافته‌های پژوهش‌های کیفی و کمی پیشین باهدف طراحی و توسعه مدل مفهومی ساختارهای شناختی- ادراکی جرم‌زا در مجرمان سایبری پرداخته شد. بدین منظور از ابتدا سؤالات پژوهش تدوین گردید و سپس با بررسی نظام‌مند متون، جستجو در تحقیقات پیشین و نظریات موجود در خصوص موضوع انجام شد و یافته‌ها بر اساس الگوی قیاسی استخراج گردید و یك مدل مفهومی از این یافته‌ها ترسیم شد.

در مرحله دوم تحقیق، با توجه به این‌که نظریه یا پژوهش‌های پیشین درباره ساختارهای شناختی- ادراکی جرم‌زا در مجرمان سایبری کامل نبودند یا به توصیف‌های بیشتری نیازمند بودند لذا محقق از روش تحلیل روایتی با رویکرد کثرت‌گرا و بر اساس الگوی استقرایی متکی بر نظریه یا پژوهش‌های پیشین بهره جست. الگوی کثرت‌گرا تأکید هم‌زمان بر محتوا، ساختار و ساخت معنا در یك فرآیند تعاملی با توجه به زمینه و بافت دارد [۲۰].

هدف از این کار معتبر ساختن و گسترش دادن چارچوب یا مدل مفهومی پژوهش قبلی یا نظریه بود. در این مرحله مدل مفهومی برآمده از روش قیاسی مرحله اول، توسعه داده شد که ۷ مرحله را در برگرفت:

۱- تنظیم کردن پرسش‌هایی که باید پاسخ داده شوند؛ ۲- برگزیدن نمونه موردنظر که باید تحلیل شود؛ ۳- مشخص کردن رویکرد تحلیل محتوایی که باید اعمال شود؛ ۴- طرح‌ریزی کردن فرایند رمزگذاری (یك برنامه کدگذاری می‌تواند از سه منبع ناشی شود: داده‌ها، مطالعات و بررسی‌های مربوطه قبلی و نظریه‌ها. طرح‌های کدگذاری هم به‌صورت قیاسی و هم استقرایی توسعه داده شد. در بررسی‌هایی که انجام شد، مشخص گردید در رابطه با موضوع تحقیق نظریه و یافته قبلی کمی وجود دارد لذا پژوهشگر طبقه‌بندی‌ها را به‌صورت استقرایی و از طریق داده‌ها نیز جمع‌آوری نمود)؛ ۵- اجرا کردن فرایند رمزگذاری؛ ۶- تعیین اعتبار و پایایی؛ ۷- تحلیل کردن نتایج حاصل از فرایند رمزگذاری.

لازم به ذکر است در این مرحله داده‌های موردنیاز با به‌کارگیری مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته جمع‌آوری شد. پس از محرز شدن جرائم مجرمان سایبری این مجرمان توسط پلیس فتا دستگیر و یا به دادسرا ارجاع داده‌شده بودند. مصاحبه از آنان به مدت یک تا یک ونیم ساعت و در حداقل ۳ و حداکثر ۵ جلسه در ساعت اداری و هنگام مراجعه برای تشکیل پرونده و بازجویی در پلیس فتا فاتب و دادسرای جرائم سایبری در اتاقی که برای این موضوع در نظر گرفته‌شده بود، انجام شد. ضمناً به مجرمان اطمینان داده شد که صحبت‌های آنان برای انجام یک تحقیق است و بدون نام و نام خانوادگی آنان مورداستفاده قرار خواهد گرفت. سؤالات مصاحبه نیمه ساختاریافته بود و در بین مصاحبه نیز اگر سؤال‌هایی در خصوص اطلاعات بیشتر از مجرمان در راستای اهداف تحقیق، به نظر محقق می‌رسید، پرسیده می‌شد. با مدنظر قرار دادن این امر که در پژوهش‌های کیفی، حجم نمونه مترادف با کامل شدن داده‌ها یا اشباع داده‌ها و اشباع نظری است [۲۱] لذا نمونه‌های بخش کیفی این پژوهش را ۲۳ نفر از مجرمان سایبری ۲۰ تا ۴۰ سال تشکیل دادند.

معیارهای مدنظر در مصاحبه، بررسی و استخراج ساختارهای شناختی- ادراکی مجرمان سایبری در زمینه‌های مختلف روانی، مذهبی، سبک‌های مقابله‌ای، سبک‌های هویتی، طرح‌واره‌های ناسازگار ذهنی، بینش مجرمان به جرم و قربانی، قضاوت اخلاقی و غیره بود.

کوربین و استراوس برای ارزشیابی پژوهش‌های مبتنی بر نظریه‌پردازی داده بنیاد، به‌جای معیارهای روایی و پایایی، معیار مقبولیت را پیشنهاد داده‌اند. مقبولیت یعنی اینکه یافته‌های پژوهش، تا چه حد در انعکاس تجارب مشارکت‌کنندگان پژوهشگر و خواننده در مورد پدیده موردمطالعه، موثق و قابل‌باور است. شاخص‌های معیار مقبولیت در این پژوهش برای ارتقاء دقت علمی و روایی و پایایی عبارت بودند از حساسیت پژوهشگر، انسجام روش‌شناسی، متناسب نمودن نمونه، تکرار شدن یک یافته و استفاده از بازخورد مطلعین.

همچنین جهت سنجش پایایی مصاحبه از اندازه ضریب کاپا منعکس‌کننده توافق بین دو کدگذار استفاده شد. در این روش محقق به همراه همکار پژوهشگر تعداد سه مصاحبه را کدگذاری کرده و درصد توافق درون موضوعی که به‌عنوان شاخص پایایی تحلیل به کار می‌رود با استفاده از فرمول محاسبه کرد. درصد توافقات بین ارزیاب‌ها برای سه مصاحبه به‌طورکلی ۰/۷۵ محاسبه گردید که با توجه به اینکه این مقدار از ۶۰٪ بیشتر است بنابراین از پایایی قابل قبولی برخوردار است.

جامعه آماری: جامعه آماری این تحقیق را مجرمان سایبری که به دلیل ارتکاب جرائم سایبری در سال‌های ۹۷ و ۹۸ توسط پلیس فتا دستگیرشده بودند و جهت بازجویی در پلیس فتا و دادسراها حضور داشتند، تشکیل دادند.

نمونه و روش نمونه‌گیری: نمونه‌گیری هدفمند انجام شد و ملاک نمونه‌گیری، اشباع داده‌ها و اشباع نظری مقوله‌ها (یا مضمون‌ها) بود. تعداد به ۲۳ نفر رسید.

ابزار اندازه‌گیری و روش اجرا: از مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته و همچنین برای گردآوری روایات زندگی افراد از فرم تجدیدنظرشده مصاحبه داستان زندگی مک آدامز (McAdams (۲۰۰۱) به همراه مصاحبه عمیق استفاده شد. مصاحبه فوق دربرگیرنده تعدادی سؤال با پاسخ باز است که به‌طور خلاصه عبارت‌اند از: اصل‌های زندگی، اتفاقات مهم، تجربه اوج که خوشایندترین لحظه زندگی فرد است؛ تجربه افت که ناخوشایندترین لحظه زندگی فرد است؛ تغییر مسیر عمده زندگی؛ اولین خاطره مهم زندگی و خاطرات مهم دوران کودکی، نوجوانی و بزرگ‌سالی، مهم‌ترین چالش زندگی، افراد مهم و تأثیرگذار در زندگی، به‌یادماندنی‌ترین و مهم‌ترین داستان دیده یا شنیده‌شده، قهرمانان داستان فرد، آینده احتمالی، طرز فکر شخصی و موضوع محوری زندگی. مصاحبه تا اشباع نظری و داده‌ها تا زمان کشف، بازآفرینی و تفسیر داده‌ها ادامه یافت.

ملاحظات اخلاقی: پیش از شروع مطالعه، مجوز انجام پژوهش از ریاست محترم پلیس فتای فاتب اخذ شد. هنگام مراجعه به افراد واجد شرایط، فرآیند پژوهش و اهداف آن به‌صورت کامل تشریح شد و پس از اخذ رضایت از آن‌ها، مصاحبه

[Downloaded from jpmed.ir on 2026-11-13]
[DOR: 20.1001.1.22286241.1400.10.3.5.9]
[DOI: 10.30505/10.3.197]

به عمل آمد. در انتها به همه افراد اطمینان داده شد که اطلاعات آن‌ها کاملاً محرمانه خواهد ماند.

تجزیه و تحلیل آماری داده‌ها: تجزیه‌وتحلیل داده‌های این تحقیق در مرحله اول با استفاده از مطالعه تحقیقات پیشین در قالب یك مدل مفهومی ارائه شد. در گام بعدی پژوهش و باهدف شناسایی ساختارهای شناختی- ادراکی جرم‌زا در مجرمان سایبری از روش تحلیل روایت زندگی آنان با رویکرد کثرت‌گرا استفاده گردید. در ضمن کدگذاری‌ها بر اساس دستورالعمل‌های استراوس و کوربین (۱۳۹۰) انجام گرفت این شیوه شامل سه مرحله اصلی کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی است. درنهایت مدل کیفی پژوهش بیان شد. الف) کدگذاری باز: اولین مرحله در تجزیه‌وتحلیل داده‌ها و کدگذاری است. در طول مرحله کدگذاری باز، داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها به‌دقت بررسی شد، مقوله‌های اصلی و مقوله‌های فرعی مربوط به آن‌ها مشخص گردید و خرده مقوله‌ها (زیر مقوله‌ها) تعیین شد. در طی این تحلیل‌ها، رونوشت مصاحبه‌ها برای یافتن مقوله‌های اصلی، مقوله‌ها، خرده مقوله‌ها به‌طور منظم بررسی شد. طی این فرایند کدگذاری داده‌ها در سه مرحله انجام یافت. در مرحله اول، ترکیب مصاحبه‌ها به همراه متون ادبیات پژوهشی مورد تحلیل قرار گرفت و فعالیت‌های کدگذاری باز بر روی آنان انجام شد.

نتیجه کدگذاری باز مقدماتی منجر به ایجاد ۱۲۸ کد مقدماتی از نتایج مصاحبه‌ها و ۲۰ کدباز مقدماتی از نتایج مرور ادبیات پژوهشی گردید. با توجه به وجود قرابت معنایی بالا و همپوشانی بیش‌ازحد بین برخی از کدهای باز، این کدها ادغام گردیدند که نتیجه آن ایجاد ۱۱۱ کدباز نهایی بود. ب) کدگذاری محوری: در کدگذاری محوری، مفاهیم بر اساس اشتراکات یا هم‌معنایی در کنار هم قرار می‌گیرند. به‌عبارت‌دیگر، کدها و دسته‌های اولیه‌ای که در کدگذاری باز ایجادشده‌اند با یکدیگر مقایسه می‌شوند و ضمن ادغام کدهایی که ازنظر مفهومی با یکدیگر مشابه‌اند، دسته‌هایی که به یکدیگر مربوط می‌شوند حول محور مشترکی قرار می‌گیرند [۲۲].

یافته‌ها

از ۲۳ نفر مجرم سایبری موردبررسی مشخص گردید اکثر مجرمان سایبری ازنظر سنی جوان هستند و بیشترین سن ۴۰ و کمترین سن ۲۱ سال است. در خصوص جنسیت آنان ملاحظه شد که بیشتر مرتکبین به جرائم سایبری مرد هستند (۲۰ نفر مرد و ۳ نفر زن). میزان تحصیلات مجرمان سایبری همگن نیست (۷ نفر فوق‌لیسانس، ۸ نفر لیسانس، ۶ نفر دیپلم، ۱ نفر سیکل و ۱ نفر با تحصیلات ابتدایی) و به نظر می‌رسد اغلب افراد تحصیل‌کرده آن دسته از جرائم سایبری را که نیاز به مهارت و دانش بیشتری دارد، انجام می‌دهند. سطح مهارت فنی و استعدادهای درونی در مجرمان سایبری نیز همگن و یکسان نیست. اکثر مجرمان سایبری پیشینه مجرمانه نداشتند و تنها دو مورد از آنان یکی مرتکب جرم سرقت فیزیکی و دیگری دچار اعتیاد بود. همچنین مجرمان سایبری انگیزه‌هایی چون کنجکاوی (۴ نفر)، مشکلات مالی و اقتصادی (۶ نفر)، بیکاری (۴ نفر)، جذابیت (۲ نفر)، جلب‌توجه همسر (۲ نفر)، اعتیاد جنسی (۲ نفر) و انتقام (۳ نفر) را در ارتکاب به جرم سایبری ذکر کردند.

تجزیه‌وتحلیل داده‌های این تحقیق در دو مرحله انجام شد: مرحله اول بامطالعه در پیشینه مطالعاتی و نظری و با استدلال قیاسی مؤلفه‌های ساختارهای شناختی- ادراکی در قالب یك مدل مفهومی ارائه شد (شکل ۱). در این مدل مشخص گردید ساختارهای شناختی- ادراکی جرم‌زا (شامل نگرش‌ها، رویدادهای ذهنی، باورها و ارزش‌های فردی) در مجرمان سایبری منجر به شکل‌گیری برخی از ویژگی‌های روانی جرم‌زا و ویژگی‌های فردی جرم‌زا و درنهایت ارتکاب جرم سایبری می‌گردند. همچنین مشخص گردید عوامل بین فردی و محیطی و عوامل اجتماعی نیز به‌عنوان عوامل زمینه‌ای و مداخله‌گر بر ساختارهای شناختی- ادراکی جرم‌زا و درنتیجه بر گرایش به ارتکاب جرم در مجرمان سایبری مؤثر است.

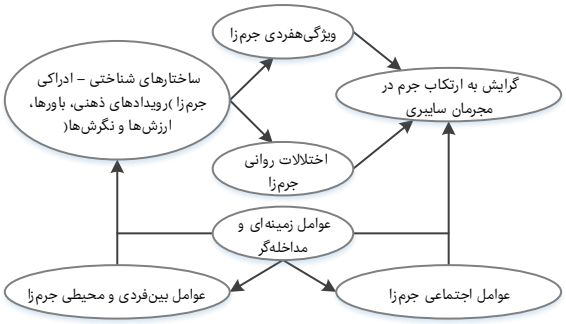

شکل ۱) مدل مفهومی ساختارهای شناختی-ادراکی جرم‌زا در مجرمان سایبری بر اساس نتایج حاصل از مطالعات پیشین

در گام بعدی تحقیق، با توجه به عدم وجود تحقیقات کافی در خصوص ساختارهای شناختی- ادراکی و باهدف شناسایی و توسعه ساختارهای شناختی- ادراکی در مرحله اول، با استفاده از روش تحلیل روایت زندگی مجرمان سایبری با رویکرد کثرت‌گرا، مصاحبه از مجرمان سایبری و پیاده‌سازی و کدگذاری آن‌ها، استخراج مؤلفه‌ها با روش استقرایی انجام شد. مراحل کار به شرح زیر صورت گرفت: در مرحله اول؛ این پرسش مطرح شد که ساختارهای شناختی- ادراکی جرم‌زا در مجرمان سایبری کدامند؟ مرحله دوم؛ برگزیدن نمونه‌های موردنظر که باید تحلیل شوند. در این مرحله سعی شد با توجه به ویژگی‌های به‌دست‌آمده از مرحله قبلی، مطالعاتی انتخاب شود که هم پشتوانه نظری خوبی داشته باشد و هم مورد تأیید پژوهشگران زیادی قرارگرفته باشد. مرحله سوم؛ مشخص کردن رویکرد تحلیل محتوایی که باید اعمال شود. در این مرحله از رهیافت تحلیل محتوای جهت‌دار استفاده شد. مرحله چهارم؛ طرح‌ریزی کردن فرایند کدگذاری، در این پژوهش با توجه به اینکه هدف پژوهشگر گسترش ساختارهای شناختی- ادراکی مجرمان سایبری و تأثیر آن بر ویژگی‌های روانی، فردی، بین فردی و محیطی (به‌دست‌آمده از مطالعات پیشین) بود، از طرح کدگذاری به‌صورت قیاسی استفاده شد. مرحله پنجم؛ اجرا کردن فرایند کدگذاری، در این مرحله فرایند کدگذاری مطالعات انتخاب‌شده در مرحله دوم آغاز شد. مرحله ششم؛ تعیین اعتبار و پایایی برای کسب قابلیت اعتبار، در این پژوهش تلاش شد تا از روش خود بازبینی پژوهشگر استفاده شود. همچنین متن کامل همه کدگذاری‌ها و طبقات اولیه به اساتید راهنما و مشاور ارسال گردید، و از نظرات تأییدی و تکمیلی اساتید در همه مراحل کار در

[Downloaded from jpmed.ir on 2026-11-13]
[DOR: 20.1001.1.22286241.1400.10.3.5.9]
[DOI: 10.30505/10.3.197]

جهت پیاده‌سازی، کدگذاری و استخراج طبقات اولیه استفاده شد. جهت افزایش میزان ثبات در این پژوهش از حسابرسی تحقیق یعنی بررسی دقیق داده‌ها توسط یك ناظر خارجی استفاده گردید. برای تأیید پذیری پژوهش نیز فرایند انجام کار در اختیار چند تن از همکاران پژوهش قرار داده شد تا صحت انجام پژوهش تأیید گردد. همچنین جهت افزایش انتقال‌پذیری پژوهش، توصیف روشنی از بستر، نحوه انتخاب و ویژگی‌های جامعه آماری، جمع‌آوری داده و فرایند تحلیل ارائه شد تا خواننده بتواند در مورد قابلیت کاربرد یافته‌ها در موقعیت‌های دیگر قضاوت نماید.

لازم به ذکر است کدگذاری مصاحبه‌ها در ۳ قسمت مؤلفه‌های اصلی، مؤلفه‌های فرعی و زیر مقوله‌های ساختارهای شناختی- ادراکی مجرمان سایبری استخراج شد که نتایج حاصل نشان داد این ساختارهای شناختی- ادراکی شامل اختلالات روانی (ازجمله اختلالات شخصیتی، اختلالات اضطرابی، اختلالات خلقی، اختلال جنسی، پرخاشگری)، سبک‌های مقابله با مشکلات، سبک‌های هویتی، طرحواره‌های ناسازگار اولیه (شامل آسیب‌پذیری، وابستگی، رهاشدگی، بازداری و خویشتن‌داری/ خود انضباطی ناکافی)، مکانیسم‌های دفاعی (شامل دلیل‌تراشی، جابه‌جایی، فرافکنی و خیال‌پردازی)، رشد قضاوت اخلاقی، بینش مجرمان سایبری نسبت به جرم و قربانی، احساس مجرمان پس از موفقیت در ارتکاب جرم و اعتقادات مذهبی ضعیف بود. یافته‌های این تحقیق علاوه بر مؤلفه‌های روانی و فردی ساختارهای شناختی- ادراکی مجرمان سایبری، تحلیل روایت زندگی آن‌ها نشان داد که برخی از عوامل دیگر ازجمله عوامل بین فردی (شامل اختلالات بدکارکردی خانواده، تعارض زوجین، مشکلات ارتباطی) و عوامل اجتماعی (شامل توسعه فنّاوری و محرومیت اقتصادی و اجتماعی، عدم دسترسی به امکانات به سیستم‌های خدماتی- حمایتی) به‌عنوان عوامل زمینه‌ای و مداخله‌گر می‌توانند بر ساختارهای شناختی- ادراکی مجرمان سایبری تأثیرگذار باشند که مؤلفه‌های آن در جدول ۱ درج‌شده است.

در ادامه نمودار مفهومی توسعه‌یافته از مؤلفه‌های ساختارهای شناختی- ادراکی مجرمان سایبری که در گرایش به ارتکاب جرم مؤثر هستند، بر اساس مدل به‌دست‌آمده از بررسی پیشینه پژوهش و تحلیل روایت زندگی آنان ترسیم گردید (شکل ۲).

شکل ۲) مدل مفهومی توسعه‌یافته ساختارهای شناختی- ادراکی جرم‌زا در مجرمان سایبری بر اساس تحلیل روایت زندگی آنان

[Downloaded from jpmed.ir on 2026-11-13]
[DOR: 20.1001.1.22286241.1400.10.3.5.9]
[DOI: 10.30505/10.3.197]

جدول ۱) ساختارهای شناختی- ادراکی جرم‌زای مجرمان سایبری بر اساس تحلیل روایت زندگی آن‌ها

مقوله‌های اصلی		مقوله‌های فرعی	زیرمقوله‌ها (ساختارهای شناختی- ادراکی جرم‌زا)
اختلالات روانی	ویژگی شخصیتی	شخصیت ضداجتماعی	عدم پشیمانی از اشتباهات خود/ عیب‌جو و بدبین بودن به دیگران/ عدم نگرانی از رعایت اخلاقیات یا اصول اخلاقی اعمال خود
		شخصیت خودشیفته	تمایل به بهره‌کشی از دیگران/ تمایل به مرکز توجه و احترام قرار گرفتن/ احساس برتری نسبت به دیگران/ اعتقاد به خاص بودن و استثنا بودن
		شخصیت مرزی	احساس ناامیدی و بی‌ارزشی/ بی‌ثباتی هیجانی (از عشق به تنفر به فردی یا چیزی و بالعکس)/ عدم داشتن احساس هیجانی به هیچ چیز/ تمایل به ریسک‌های خطرناک و مشکل‌ساز
		شخصیت نمایشی	تصمیم‌گیری عجولانه/ اهمیت دادن بیش از حد به ظاهر خود/ به‌راحتی فریب خوردن/ تحت تاثیر دیگران قرار گرفتن/ فکر نکردن بیش از عمل
		شخصیت دوری‌گزین	عدم برقراری دوستی با دیگران/ پرهیز از فعالیت‌های اجتماعی و کاری/ اعتماد به نفس پایین/ عدم ریسک‌پذیری
	اختلالات اضطرابی	وسواس اجبار	اعتقادات خرافاتی/ عدم کنترل افکار و اعمال خود/ عدم کنترل وسوسه‌های ذهنی برای انجام جرم
		اضطراب منتشره	داشتن دلهره و لرزش اندام/ احساس ترس داشتن/ ناراحتی و بیقراری/ فشارهای روحی و روانی
		ترس از تنهایی	احساس کنار گذاشته شدن/ با وجود حضور اطرافیان احساس بی‌کسی و تنهایی کردن/ عدم وجود علائق و مسائل مشترک با اطرافیان/ عدم همدل و همدم برای صحبت کردن/ عدم شناخت و درک شدن توسط اطرافیان
	اختلالات خلقی	افسردگی	احساس تنهایی کردن/ بی‌علاقگی نسبت به همه چیز/ ناامید شدن نسبت به آینده/ احساس ناراحتی و غمگینی/ احساس بی‌ارزشی
	اختلالات جنسی	خودارضایی	خودارضایی بر اساس بی‌کنترلی افکار جنسی/ خودارضایی به دلیل دیدن فیلم پورن
		افکار جنسی	رویاهای با محتوای جنسی/ اشتغال ذهنی به موضوعات جنسی/ افکار جنسی برقراری ارتباط با کودکان/ وسواس بیان کلمات جنسی
		پرخاشگری	شکستن اشیا در هنگام عصبانیت/ تمایل به فحاشی و نشان دادن خشم/ کتک‌کاری و درگیر شدن با دیگران/ آزار با زبان و اذیت کردن افراد با زبان
ویژگی‌های فردی	سبک‌های مقابله با مشکلات	راهبردهای مقابله‌ای مسئله مدار	پذیرش مشکل/ مشورت کردن و همفکری برای حل مشکل/ ارزیابی راه‌های مختلف برای حل مشکل/ تمرکز بر برنامه‌ریزی مجدد برای حل مشکل/ سعی و کوشش بیشتر برای حل مشکل/ تسلیم نشدن در برابر مشکل
		راهبردهای مقابله‌ای هیجان‌مدار	تسلیم شرایط شدن/ فقط دعا کردن و عبادت کردن/ پنهان کردن مشکلات و خودخوری/ بروز خشم به هنگام به وجود آمدن مشکل/ فرار کردن از موقعیت‌های مشکل‌دار/ صدمه به خود
	سبک‌های هویتی	سبک هویت به تعویق افتاده	عدم تشخیص صلاح خود/ تجربه‌های ناموفق فراوان/ گیج بودن نسبت به آینده
		سبک هویت اطلاعاتی	علاقه به کاوشگری و جستجوی اطلاعات/ فرار از مشکلات/ اعتماد به اطلاعات خود/ لذت بردن از پیچیدگی‌ها/ پاک کردن صورت مسئله به جای حل مشکل
	طرحواره‌های ناسازگار اولیه	آسیب‌پذیری	احساس خطر در برابر اتفاقات پیرامونی/ ترس افراطی از اینکه فاجعه نزدیک است/ فکر کردن به اتفاقاتی که فرد نمی‌تواند از آن جلوگیری کند/ اعتقاد به آسیب‌پذیر بودن در برابر مشکلات/اعتقاد به در ناتوانی در مقابله با مشکلات
		رهاشدگی	عدم ارضای نیازهایی مانند امنیت و همدلی و حمایت (محرومیت هیجانی)/ اعتقاد به از دست دادن افراد مهم زندگی (رهاشدگی)/ اعتقاد به اینکه دیگران به انسان ضربه می‌زنند (بی‌اعتمادی و بدرفتاری اطرافیان فرد)
		وابستگی	عدم توانایی حل مشکلات روزانه بدون کمک دیگران/ عدم توانایی قضاوت خوب و تصمیم‌گیری صحیح بدون کمک دیگران
		بازداری هیجانی	بازداری فرد در بروز احساسات خود/ بازداری فرد در اعمال خودانگیخته خود/ بازداری فرد در ایجاد ارتباطات خود/ ترس از دست دادن کنترل بر احساسات و اعمال خود
		خویشتن‌داری/ خودانضباطی ناکافی	عدم تحمل ناکامی‌ها/ ناتوانی در جلوگیری از بیان هیجان‌ها و احساسات/ مشکلات مستمر در دستیابی به کنترل خود
	مکانیزم‌های دفاعی	دلیل‌تراشی	برای کارهای خود دلایل قانع‌کننده داشتن/ اعتقاد به اینکه چون همه اینکار را انجام می‌دهند/ من از اول، مجرم به دنیا آمده‌ام و مجرم مادرزاد هستم.
		جا به جایی	انتقال هیجانات منفی به افراد دیگر یا اشیا/ در صورت نرسیدن به هدف خود اشیاء دور و برم را می‌شکنم/ در شرایط بد زندگی و فقر خشم خودم رو به ثروتمندان انتقال دادن
		خیال‌پردازی	رفع مشکلات لاینحل با خیال‌بافی/ همیشه در خیال خود را آدم موفق دانستن
		فرافکنی	نسبت دادن تمایلات پرخاشگرانه به دیگران/ اطرافیان را مسبب شکست و ناکامی دانستن/ افکار و امیال غیرقابل قبول خود را به دیگران نسبت دادن
	رشد قضاوت اخلاقی عرفی	قضاوت اخلاقی پیش عرفی	عدم تمکین از مراجع قدرت/ عدم توجه به نیاز دیگران به‌عنوان یک معامله متقابل و تجارت
		قضاوت اخلاقی عرفی (اخلاق متعارف)	عدم همنوایی با دیگران در روابط میان- فردی/ عدم پیروی از قانون و مقررات اجتماعی
		قضاوت اخلاقی پس عرفی	عدم رعایت قرارداد اجتماعی، ارزش، حقوق فردی/ اصول اخلاقی عالم‌گیر/ عمل کردن به اصول اخلاقی "خودانتخابی" که قوانین آن‌ها نقض می‌کنند و فرد مطابق این اصول عمل می‌کند
		بینش مجرمان سایبری نسبت به جرم	آگاهی از ویژگی‌های فضای مجازی در ارتکاب جرم/ تمایل به انجام عمل در صورت دستگیر نشدن/ حق دادن به خود برای کار خلاف/ ثابت کردن توانایی خود/ کنجکاوی و جستجوگری/ عدم فکرکردن مجرم به دستگیر شدن/ به نظر من لذت بردن از امروز، بهتر از نگرانی در مورد فردا است/ با وجودی که دستگیر شدم اما به ریسکش می‌ارزید/ عدم صدمه و آسیب جرم یا جرائم من به کسی
		بینش مجرمان سایبری نسبت به قربانیان	اعتقاد به اینکه قربانیان جرم معمولاً با گذر زمان با آن کنار می‌آیند/ عدم احساس ناراحتی برای قربانیان جرم/ حس انتقام از قربانیان جرم اعتقاد به اینکه هنگامی که جرمی مرتکب می‌شوید، تنها کسی که تحت تأثیر قرار می‌گیرد، قربانی است/اعتقاد به این باور که سرقت درصورتی که قربانی دچار جراحت جسمی نشود اشکالی ندارد
			اظهار پشیمانی از جرم/جذاب و هیجان انگیز بودن/ کشف توانایی و مهارت خاص در خود/ تمایل به تکرار جرم
		اعتقادات مذهبی	سست شدن اعتقادات دینی و باورهای مذهبی/ آگاه نبودن از حرام و حلال بودن/ عدم پایبندی به انجام فرایض دینی (نماز و روزه)
عوامل بین فردی و محیطی جرم‌زا		اختلالات کارکردی خانواده	بی‌سوادی و ناآگاهی والدین/ اختلافات خانوادگی و کمبود محبت در روابط عاطفی خانواده/ کم‌توجهی والدین به خواسته‌های صحیح و منطقی شما/ عدم نظارت صحیح والدین/ سخت‌گیری بی‌مورد و سرزنش بی‌حد از طرف والدین/ طلاق و جدایی

[Downloaded from jpmed.ir on 2026-11-13]
[DOR: 20.1001.1.22286241.1400.10.3.5.9]
[DOI: 10.30505/10.3.197]

مقوله‌های اصلی	مقوله‌های فرعی	زیرمقوله‌ها (ساختارهای شناختی- ادراکی جرم‌زا)
		والدین/ ثروت و رفاه اقتصادی خانواده
	دوستان و همسالان	فشار دوستان و عدم توانایی نه گفتن به دوستان/ هم‌رنگ شدن با دوستان/ نیاز به عضویت در گروه دوستان/ معاشرت و همنشینی با دوستان ناباب
	تعارض بین زوجین	خیانت و بی‌وفایی همسر/ اختلاف‌نظر و تعارض بین زوجین/ کنترل و بازجویی بیش از حد همسر/ عدم رضایت جنسی از همسر/ خشونت همسر
	ارتباط با جنس مخالف	دوستی‌های متعدد قبل از ازدواج/ رابطه جنسی قبل از ازدواج/ شکست در روابط جنسی در دوستی با جنس مخالف/ عدم فراموشی و عدم پذیرش شکست در روابط قبلی با جنس مخالف/ احساس گناه و تنش نسبت به دوستی با جنس مخالف
	مشکلات تحصیلی	بی‌توجهی به نیازهای دانش‌آموزان، مانند فقدان مشاور و مربیان آگاه/ طرد شدن از طرف معلمان و دانش‌آموزان/ اخراج از مدرسه/ اختلالات یادگیری/ هوش پایین/ تیزهوشی/ فرار از مدرسه/ آزار رساندن به همکلاسی‌ها
عوامل اجتماعی جرم‌زا	توسعه تکنولوژی و محرومیت‌های اقتصادی و اجتماعی	بیکاری/ مشکلات مالی و فقر اقتصادی/ فقدان مهارت کافی برای جذب شدن در بازار کار/ کمبود فرصت‌های شغلی و محرومیت اقتصادی/ نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی و شکاف‌های طبقاتی/ توسعه تکنولوژی و محرومیت‌های اقتصادی و اجتماعی/ دسترسی آسان به سایت‌های آلوده
	عدم دسترسی به امکانات به سیستم‌های خدماتی- حمایتی و مشاوره‌ای	کمبود مراکز مشاوره و تشخیص اختلالات شخصیتی و روانی/ عدم وجود یا کمبود فیلم‌ها، برنامه‌ها و کتب آموزشی به منظور ارتقاء سطح آگاهی افراد از اینترنت/ عدم رسیدگی جدی به مشکلات روحی و روانی جوانان/ عدم دسترسی به سیستم‌های خدماتی به منظور حمایت روانی، مالی، شغلی و اجتماعی/ عدم اطلاع‌رسانی جامع در زمینه عواقب ارتکاب جرائم سایبری/ عدم آگاهی از عوارض جسمی، روحی و اجتماعی استفاده نابهنجار از اینترنت/ برخورد ناصحیح با گروه‌های آسیب‌پذیر
	کمبود امکانات فرهنگی، ورزشی و تفریحی	کمبود مراکز فرهنگی (کتابخانه، فرهنگسرا، سینما و ...)/ نداشتن ابزار و مکان مناسب برای گذراندن اوقات فراغت عدم دسترسی به امکانات و تسهیلات ورزشی و تفریحی/ عدم برنامه‌ریزی صحیح جهت غنی‌سازی اوقات فراغت/ کمبود یا نبود امکانات تفریحی، ورزشی، سرگرمی‌های مفید و جذاب مراکز آموزشی

بحث

هدف از انجام مطالعه حاضر شناسایی مؤلفه‌های ساختارهای شناختی- ادراکی و توسعه مدل مربوطه بود. بعد از شناسایی ساختارهای شناختی- ادراکی با استفاده از پیشینه‌های پژوهشی و نظری، مؤلفه‌های ساختارهای شناختی- ادراکی جرم‌زا شامل ویژگی‌های روانی و فردی جرم‌زا مشخص شد. سپس بر اساس تحلیل روایت زندگی مجرمان سایبری با رویکرد کثرت‌گرا به شناسایی ساختارهای شناختی- ادراکی جرم‌زا در مجرمان سایبری جهت توسعه مدل مفهومی پرداخته شد. نتیجه کدگذاری باز مقدماتی منجر به ایجاد ۱۲۸ کد مقدماتی از نتایج مصاحبه‌ها و ۲۰ کدباز مقدماتی از نتایج مرور ادبیات پژوهشی گردید. با توجه به وجود قرابت معنایی بالا و همپوشانی بیش‌ازحد بین برخی از کدهای باز، این کدها ادغام گردیدند که نتیجه آن ایجاد ۱۱۱ کدباز نهایی بود.

بر اساس یافته‌های این تحقیق ساختارهای شناختی- - ادراکی مجرمان، پنداشت‌ها و برداشت‌هایی را که از محیط خوددارند، تنظیم و تفسیر می‌کنند و به آن‌ها معنی می‌دهند. درواقع می‌توان گفت که ساختارهای شناختی- ادراکی ناسازگارانه‌ای می‌توانند وجود داشته باشند که از آستانه بیماری روانی عبور نکنند، اما بر مجرمیت تأثیرگذار باشند [۲۳]. نتایج این تحقیق نشان داد که بسیاری از مجرمان سایبری، شکل مشخصی از تفکر رادارند که موجب به‌دست‌آمده و ترویج رفتارهای مجرمانه در آن‌ها می‌شود. یافته‌های این تحقیق نیز بیانگر بینش متفاوت مجرمان سایبر نسبت به جرم و قربانی، سبک‌های مقابله‌ای متفاوت، سبک‌های هویتی، اختلالات روانی، طرح‌واره‌های ناسازگار اولیه، مکانیسم‌های دفاعی و اعتقادات مذهبی متفاوت با دیگران بود که از باورها، اعتقادات، انتظارات و برداشت‌های ذهنی آنان نشأت می‌گرفت.

این یافته‌ها با نظریه جرم‌شناسی شناختی که مطرح می‌کند انسان در رفتارهای خود تابع نظم علّی و محرّک‌های محیطی است؛ ولی بااین‌همه، این محرّک‌ها از صافی شناختی ذهن می‌گذرد و پس‌ازآن پاسخ می‌گیرد، همسو است. بنابراین نظریه، ریشه برخی از جرم‌ها در باورها و انتظارات که در ذهن شخص جای دارند، وجود دارد. دیدگاه زیربنایی نظریه یادشده این است که رویدادهای ذهنی یعنی انتظارات، خاطرات و غیره شخص می‌تواند ریشه رفتار مجرمانه او مانند قتل باشد و دلیل ارتکاب جرم را فراهم سازد [۲۴]. در این راستا یافته‌های حاصل از این تحقیق بیانگر آن بود که در روایت زندگی برخی از مجرمان سایبری نیز برخی ویژگی‌های مشترک مشاهده شد که در ادامه به این یافته‌ها اشاره می‌گردد. افراد مجرم معنای کمتری را در زندگی خود احساس می‌کنند. اگر افراد معنایی را تعقیب نکنند و هدفی را نداشته باشند احتمالاً به هر بیراهه‌ای منحرف خواهند شد. از دیگر عوامل روان‌شناختی مؤثر بر ارتکاب جرم، تحول اخلاقی است. تحول اخلاقی در انسان به‌موازات تحول شناختی است. در نظریه بزهکاری گلبرگ، رفتار بزهکارانه با سطوح استدلال اخلاقی پائین مشخص می‌شود. ازنظر او مجرمان افرادی هستند که در مراحل تحول اخلاقی پیشروی نکرده‌اند، اکثر تحقیقات بعدی انجام‌گرفته نیز این موضوع را تأیید کرده‌اند که افراد مجرم در مقایسه با افراد عادی از سطح تحول اخلاقی پایین‌تری برخوردارند [۲۵،۲۶]. در این راستا تحقیقی باهدف مقایسه سبک‌های هویتی، معنای زندگی و تحول اخلاقی افراد مجرم و غیرمجرم انجام شد. نتایج نشان داد افراد مجرم نسبت به افراد عادی از سطح تحول اخلاقی پایین‌تری برخوردارند [۲۷]. نتایج حاصل از یافته‌های دیگر این تحقیق بیانگر آن بود که ساختار شناختی- ادراکی مجرمان سایبری در مقابله با مشکلات از نوع سبک‌های مقابله‌ای (مسئله مدار، هیجان‌آور و بد تنظیمی هیجانی) است. با توجه به متن مصاحبه‌ها چنین برداشت می‌شود که مجرمان سایبری بیشتر از سبک‌های مقابله‌ای هیجان‌آور (فقط دعا کردن، قهر کردن، لجبازی، گریه کردن، فرار از مشکلات و صدمه به خود) و همچنین از راهبردهای مقابله‌ای حل مسئله غیر سازنده استفاده می‌کنند و برخی از آن‌ها از سبک‌های مقابله‌ای مسئله مدار (پذیرش، مشورت کردن و هم‌فکری، ارزیابی راه‌های مختلف برای حل مشکل، ارزیابی مجدد مثبت، تمرکز بر برنامه‌ریزی مجدد، سعی و کوشش بیشتر و تسلیم نشدن) که می‌تواند مفید باشد در جهت اهداف مجرمانه خود بهره می‌جویند. همچنین

[Downloaded from jpmed.ir on 2026-11-13]
[DOR: 20.1001.1.22286241.1400.10.3.5.9]
[DOI: 10.30505/10.3.197]

بد تنظیمی هیجانی به‌عنوان یکی دیگر از ساختارهای شناختی- ادراکی از قبیل مواردی همچون دیگران را علت ارتکاب جرم دانستن، نشخوار فکری، فاجعه سازی، بی‌نظمی فکری، عدم تلاش و برنامه‌ریزی برای اهداف بلندمدت در آن‌ها به‌شدت به چشم می‌خورد. افراد مجرمی که درگذشته در معرض تجارب آسیب‌زا قرارگرفته باشند، خودِ آن تجارب آسیب‌زا منجر به نشانگان روان‌شناختی مرضی می‌شود و آن مسائل باعث می‌شوند که مجرمان آسیب‌پذیر باشند. مکانیسم دفاعی محصول ساختارهای شناختی- ادراکی مورداستفاده مجرمان سایبری در این تحقیق شامل دلیل‌تراشی، جابه‌جایی، خیال‌پردازی، فرافکنی و اغفال روانی با توجیه جرم است. یکی از عواملی که به‌عنوان بُعد مهمی از ساختار شخصیت فرد در نظر گرفته می‌شود مکانیسم‌های دفاعی است. بر اساس گزارش روان تحلیل گران مکانیسم‌های دفاعی دروغ‌گویی، دلیل‌تراشی و فرافکنی در میان این افراد رایج است [۲۸].

همچنین نتایج تحقیقات حاصل حاکی از ارتباط بین مزاج دوره کودکی و تخلفات و رفتارهای مجرمانه بعدی است. چنانچه از محتوای مصاحبه با مجرمان سایبری مشاهده می‌شود آن‌هایی که ناآرامی، تکانش گری، و توجه ضعیف داشتند در سنین نوجوانی رفتارهای بزهکارانه ازجمله فرار از مدرسه، رفتارهای ضداجتماعی، ویژگی هیجان خواهی بیشتری از خود نشان دادند. یافته‌های این تحقیق نشان داد که طرح‌واره‌های ناسازگارانه ازجمله طرح‌واره‌های ناسازگار رهاشدگی و بی‌ثباتی، آسیب‌پذیری، وابستگی، بازداری هیجانی، خویشتن‌داری و خود انضباطی ناکافی در مجرمان سایبری مشاهده می‌گردد. در این راستا تحقیقی با عنوان "مقایسه طرح‌واره‌های ناسازگار اولیه در مجرمان جنسی و افراد عادی" نیز مشخص نمود که چهار طرح‌وارهٔ رهاشدگی، بی‌اعتمادی، وابستگی و آسیب‌پذیری را به ترتیب از بیشترین به کمترین، توانایی پیش‌بینی عضویت افراد در گروه‌های مجرم را دارد [۲۹،۳۰]. تحقیق دیگری همسو با نتایج این تحقیق نشان داد که مجرمان مبتلابه اختلال شخصیتی معمولاً در حوزه بریدگی و طرد قرار نقص/شرم فعال هستند که شامل طرح‌واره‌های محرومیت است و تمام طرح‌واره‌های این حوزه به‌غیراز عاطفی، رهاشدگی/ بی‌ثباتی، بی‌اعتمادی/ سوءاستفاده، انزوای اجتماعی/ بیگانگی است [۳۱].

با عنایت به اینکه بینش به معنی درک صحیحی از خود و پیرامون خود داشتن است. بهترین راه ارزیابی مجرمان سایبری مرور اعمال و عملکردشان درگذشته نزدیک و بررسی رفتارش حین مصاحبه است. یافته‌های دیگر تحقیق نشان داد که آن‌ها بینش یکسانی نسبت به جرم خود نداشتند. بر همین اساس نگاه آنان به مقوله جرم تحت تأثیر قرار می‌گرفت. همچنین مشخص گردید که بینش مجرمان نسبت به آگاهی از جرم، تمایل به انجام عمل در صورت دستگیر نشدن، حق دادن به خود برای کار خلاف، قصد و نیت، اظهار پشیمانی از جرم، عدم فکر کردن مجرم به دستگیر شدن وجود دارد. مجرمان سایبری در مصاحبه خود اذعان داشتند که مرتکب جرم شده‌اند ولی به دلیل اینکه در فضای سایبر اتفاق می‌افتد و برداشت و آگاهی آن‌ها این است که در این فضا امکان دستگیر شدن کمتر است یا مجرم به‌طور ناشناس در این فضا مرتکب جرم می‌شود و امکان دستگیری وجود ندارد، دست به ارتکاب جرم می‌زنند. بر اساس یافته‌های حاصل از مصاحبه با مجرمان سایبری مشخص گردید که علت اصلی ارتکاب به این دست از جرائم ویژگی‌هایی است که فضای مجازی در اختیار مجرمان قرار می‌دهد. ازجمله این ویژگی‌ها می‌توان به مواردی چون سهولت دسترسی، ناشناخته بودن مرتکبان جرم، هزینه اندک، سرعت انجام جرم و غیره اشاره کرد که مجرمان مورد مصاحبه نیز به آن تأکید کردند. مجرمان سایبری همچنین نسبت به قربانیان جرائم سایبری نیز در مصاحبه خود به این موارد اشاره داشتند که در مورد قربانیان خود احساس ناراحتی و پشیمانی نداشتند و به‌منظور انتقام گرفتن، مرتکب جرم شدند. همیشه سعی می‌شود تا انگیزه‌های مجرم برای ارتکاب جرم کشف شود. اوضاع اقتصادی، اجتماعی، محیطی و روانی مجرم نیز در برخی مطالعات موردتوجه قرار می‌گیرد. باگذشت زمان محققان به این نتیجه رسیدند که در یک نگاه کلی فقط درصد کمی از افراد جامعه مرتکب خطا و جرم می‌شوند و بقیه اعضای جامعه به‌صورت بالقوه در معرض قربانی شدن هستند. بنابراین یکی از این موضوعات در مورد جرم سبک زندگی قربانیان است.

شناخت ساختارهای ادراکی- شناختی و ویژگی‌های احتمالی مجرمان سایبری از طریق مصاحبه مستقیم یا با مشاهده صحنه جرم و آثار به‌جای مانده از رفتار مرتکب، می‌تواند برای پلیس‌های تخصصی به‌خصوص پلیس فتا مفید باشد چراکه با محدود کردن دایره مظنونین احتمالی این امکان را فراهم می‌کند تا مأمورین اجرای قانون بتوانند مرتکب واقعی را شناسایی کنند. استفاده از این شیوه در ارتباط با جرائم سایبری آن دسته از مجرمانی که به‌دشواری شناسایی می‌شوند، منطقی و امکان‌پذیر است.

به دلیل کیفی بودن کار، حجم نمونه به اشباع داده‌ها و اشباع نظری محدود گردید که مطمئناً تمام عوامل شناختی- ادراکی جرم‌زا در مجرمان سایبری قابل‌استخراج نبوده است. در تحقیقات بعدی این محدودیت می‌تواند با استفاده از نتایج این تحقیق و تمرکز بر سایر موارد رفع گردد.

نتیجه‌گیری

نتایج این تحقیق مشخص نمود که ساختارهای شناختی- ادراکی ناسازگارانه می‌توانند در مجرمان سایبری وجود داشته باشند که حتی بیمارگونه نباشد اما بر ارتکاب جرم مؤثر باشد و منجر به رفتار مجرمانه شود یا آن را گسترش دهد. مجرمان نوع خاصی از تفکر رادارند که به‌وسیله آن رویدادها و برداشت‌های خود را از محیط تفسیر کرده و به آن‌ها معنی می‌دهند. لذا پس از بررسی ساختارهای شناختی- ادراکی مجرمان سایبری مشاهده گردید این ساختارها افکار، احساسات، ارزش‌ها، باورها، بینش مجرمان سایبری را در برمی‌گیرد که منجر به شکل‌گیری نوع خاصی از اختلالات روانی، سبک هویت، سبک‌های مقابله‌ای ناکارآمد، قضاوت اخلاقی، اعتقادات مذهبی و طرح‌واره‌های ناسازگار اولیه در افراد می‌شود که فرد را به ارتکاب جرم سوق می‌دهد. با عنایت به اینکه رفتارشناسی تجربه مجرمان در فضای سایبر در سال‌های اخیر موردتوجه محققان و نهادهای پلیسی بسیاری از کشورهای توسعه‌یافته جهان قرارگرفته است، بنابراین ضرورت تحلیل روایت زندگی مجرمان سایبری در این تحقیق برای پلیس و یا نهادهایی که به دنبال شناخت و درک رفتار مجرمان در فضای سایبر می‌باشند، مفید است.

[Downloaded from jpmed.ir on 2026-11-13]
[DOR: 20.1001.1.22286241.1400.10.3.5.9]
[DOI: 10.30505/10.3.197]

تشکروقدردانی: بدین‌وسیله از ریاست محترم و همه کارکنان پلیس فتا فاتب بابت فراهم نمودن و تسهیل شرایط انجام مصاحبه با مجرمان سایبری تشکر کرده و صمیمانه قدردانی می-نمایم.

تعارض منافع: بدین‌وسیله نویسندگان تصریح می‌نماید که هیچ‌گونه تعارض منافعی در قبال مطالعه حاضر وجود ندارد.

سهم نویسندگان: هادی خامنه ارائه ایده و طراحی مطالعه ،تحلیل آماری داده‌ها، تفسیر داده‌ها، جمع‌آوری داده‌ها؛ نویسنده این مقاله با تأیید نهایی مقاله حاضر، مسئولیت دقت و صحت مطالب مندرج در آن را می‌پذیرد. بحرینیان و ابوالمعالی حسینی در نظارت و ویرایش مطالب مقاله به این‌جانب یاری رساندند.

منابع مالی: منابع مالی این پژوهش توسط پژوهشگر تأمین‌شده است.

References

1. Jishankar K, Malek Mohammadi HR, translated. Cyberspace Criminology: The Discovery of Cybercrime and Criminal Behavior. Mizan Publishing, 2015.
2. Little D, Shinder J, Tittel E. Scene of the Cybercrime: Computer Forensics Handbook. MA: Syngress Publishing, Inc. Rockland. 2002.
3. Kirwan G, Power A. Psychology of Cyber crime, Business Science Reference, 2012,1, p: 375.
4. Lickiewicz J. Cyber Crime psychology-proposal of an offender psychological profile. Problems of forensic sciences. 2011;2(3):239-52.
5. Middleton D, Elliott IA, Mandeville-Norden R, Beech AR. An investigation into the applicability of the Ward and Siegert Pathways Model of child sexual abuse with Internet offenders. Psychology, Crime & Law. 2006; 12(6):589-603.
6. Turvey BE, editor. Criminal profiling: An introduction to behavioral evidence analysis. Academic press; 2011 Mar 9.
7. Chandler A. The changing definition and image of hackers in popular discourse. International journal of the sociology of law (Print). 1996;24(2):229-51.
8. Bocij P. The dark side of the Internet: protecting yourself and your family from online criminals. Greenwood Publishing Group; 2006.
9. Cherati SG, Tabar IH, Qodsi SE. Punishment Analysis of Cyber Pornography in the Iranian Criminal Justice System. Journal of Politics and Law. 2019;12(4):107-112.
10. Hettema JM, Prescott CA, Myers JM, Neale MC, Kendler KS. The structure of genetic and environmental risk factors for anxiety disorders in men and women. Archives of general psychiatry. 2005;62(2):182-9.
11. Vink D, Aartsen MJ, Schoevers RA. Risk factors for anxiety and depression in the elderly: a review. Journal of affective disorders. 2008;106(1-2):29-44.
12. Edition F. Diagnostic and statistical manual of mental disorders. Am Psychiatric Assoc. 2013;21.
13. Leahy RL, Holland SJ, McGinn LK. Treatment plans and interventions for depression and anxiety disorders. Guilford press; 2011.
14. Zhang X, Norton J, Carriere I, Ritchie K, Chaudieu I, Ancelin ML. Risk factors for late-onset generalized anxiety disorder: results from a 12-year prospective cohort (The ESPRIT study). Translational psychiatry. 2015;5(3):e536.
15. Sadeghi Shahrakhti J, Ahi Q. Investigation of factor structure, validity and reliability of the Criminogenic Cognitions Scale (CCS) in Students of Birjand University of Medical Sciences. J Birjand Univ Med Sci. 2019; 26(1):83-94.
16. Kinard J, Johnson J. Criminogenic risk assessments: What are they and what do they mean for your client? Voice for The Defense Online. 2014 October.
17. Barlow DH. Unraveling the mysteries of anxiety and its disorders from the perspective of emotion theory. American psychologist. 2000;55(11):1247.
18. Ranjbari T, Karimi J, Mohammadi A, Norouzi MR. An Evaluation of the Contributions of the Triple Vulnerability Model to the Prediction of Emotional Disorders. Iranian Journal of Psychiatry and Clinical Psychology. 2018; 23(4):408-423.
19. Spinhoven P, Elzinga BM, van Hemert AM, de Rooij M, Penninx BW. A longitudinal study of facets of extraversion in depression and social anxiety. Personality and Individual Differences.
20. 2014; 71:39-44.
21. Abolmaali kh, Research on Narrative Analysis in Psychology, 2019,1,p:93. [Persian].
22. Corbin J, Strauss A. Theoretical sampling. Basics of qualitative research (3rd ed.): Techniques and procedures for developing grounded theory. 2008:143-59.

[Downloaded from jpmed.ir on 2026-11-13]

[DOR: 20.1001.1.22286241.1400.10.3.5.9]

[DOI: 10.30505/10.3.197]

23. Abedi HA. Qualitative Research. Quarterly Journal of the Seminary and University. 2005; 12 (42):62-79.
24. Barlow DH. Anxiety and its disorders: The nature and treatment of anxiety and panic. Guilford press; 2004 Jan 28.
25. Schaefer L. Environmental Corrections: Making Offender Supervision Work [dissertation]. Ohio: The University of Cincinnati; 2013.
26. Gavel DW. More than mere synonyms: Examining the differences between criminogenic thinking and criminogenic attitudes [dissertation]. Hattiesburg: University of Southern Mississippi; 2017.
27. Hooshyari Z, Delavar A, Minaee A, Eskandari H. Comparison of two approaches for measuring moral development: Neo-Kohlbergian approach and moral study challenges. Iranian Journal of Psychiatry and Clinical Psychology. 2018;24(1):30-43.
28. Kadivar P. [Moral psychology (Persian)]. Tehran: Agah Publication; 2004.
29. Bach B, Bernstein DP. Schema therapy conceptualization of personality functioning and traits in ICD-11 and DSM-5. Current Opinion in Psychiatry. 2019;32(1):38-49.
30. Lickiewicz J. Cyber Crime psychology-proposal of an offender psychological profile. Problems of forensic sciences. 2011;2(3):239-52.
31. Ball SA, Young JE. Dual focus schema therapy for personality disorders and substance dependence: Case study results. Cognitive and Behavioral Practice. 2000;7(3):270-81.
32. Soltani A, Mohammadian A, Heydari DA, Mohammadkhani P. A Comparative Examination of Maladaptive Schemas in Sex Addicts and Normal Individuals. Practice in Clinical Psychology. 2016; 4(3):159-166.

[Downloaded from jpmed.ir on 2026-11-13]
[DOR: 20.1001.1.22286241.1400.10.3.5.9]
[DOI: 10.30505/10.3.197]

این صفحه آگاهانه سفید گذاشته شده است

[Downloaded from jpmed.ir on 2026-11-13]

[DOR: 20.1001.1.22286241.1400.10.3.5.9]

[DOI: 10.30505/10.3.197]